

Aandachts- en werkhoudingsproblemen en ADHD¹

Ongeacht of de leerling al dan niet een diagnose heeft van ADHD is het in deze fase van belang dat er gericht wordt gehandeld. Daarom wordt binnen het ‘handelen en evalueren’ geopteerd om de aanpak niet louter vanuit de stoornis, maar vooral vanuit de specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften te omschrijven met de nadruk op het functioneren en welbevinden op school. De samenwerking tussen school, CLB, ouders, leerling en eventueel externe deskundigen is noodzakelijk om een gezamenlijk plan van aanpak te realiseren.

Hierbij worden volgende vragen gesteld:

- Waar heeft deze leerling met problemen in aandacht- en werkhouding of deze leerling met ADHD nood aan?
- Wat gaat wel goed bij de leerling en/of zijn zaken die een positieve insteek kunnen zijn om de problemen aan te pakken²?
- Welke ondersteuning en begeleiding kunnen we deze leerling, ouders, leerkracht aanbieden?
- Wat willen en kunnen we bereiken?

Elke leerling is uniek en elke gedragsproblematiek heeft zijn eigen uitingsvorm. Afstemming en maatwerk blijven dus belangrijk.

1.1 Betrokkenen: rol en samenwerking

1.1.1 School

Voor vaardigheden die men bij leeftijdsgenoten als vanzelfsprekend beschouwt, levert de leerling met ADHD meestal veel meer inspanningen. Om hen te blijven motiveren is bekrachtiging van hun inzet, eerder dan van het resultaat, nodig. Beloningen die in het vooruitzicht worden gesteld, kunnen een sterke motivatie teweegbrengen op voorwaarde dat de doelen bereikbaar zijn en de beloning kort op de geleverde inspanning volgt.

In de klas differentiëren naar sterktes en interessevelden stimuleert de leergierigheid, verhoogt de succeskans, de acceptatie van specifieke maatregelen die ingrijpen op een mogelijke beperking en de positief emotionele binding van de leerling met de leerkracht en de school³.

Leerlingen met ADHD zijn extra gevoelig voor emoties die aan een taak of context verbonden zijn. Positieve emoties kunnen aan de taak verbonden worden via onder andere een stimulerende klassfeer, een goede relatie met de leerkracht, interesse

---

¹ Wat onder ‘Handelen en evalueren’ staat, zijn suggesties voor school, CLB en ouders.

² Zie ook Poster AD(H)D pluspunten:

<http://www.abimo.net/zoeken/index.php?zoekterm=pluspunten&zoek.x=0&zoek.y=0>

³ Zie ook vormingen rond ADHD: <http://www.zitstil.be/aanbod--hulp/opleiding/leerkrachten/vorming-op-aanvraag>

wekken voor het vak, veelvuldige beloningen bij inzet en het algemene gevoel om als persoon te worden gewaardeerd en erkend. Bij het uitblijven van positieve emoties verdwijnt de motivatie om zich in te zetten sneller dan bij andere leerlingen.

De leerkracht focust zich op alle sterke kanten van de leerling met ADHD, de capaciteiten en positieve karaktertrekken zodat hij een inspiratiebron heeft om positieve boodschappen te geven. Alle positieve interesse voor de leerling werkt opbouwend.

- **Handelingsplan uitwerken**

De school kan maatregelen⁴ voorzien om tegemoet te komen aan de specifieke onderwijsbehoeften van de leerling. Bij het in de praktijk omzetten van deze maatregelen is het aangewezen om een handelings- of begeleidingsplan te maken.

Maatregelen vanuit de verhoogde zorg die effectief bleken, worden behouden en verder toegepast. Het specifieke situeert zich niet enkel in de te gebruiken werkwijzen, maar ook in de duur, hoeveelheid en intensiteit ervan.

Omdat leerlingen nog volop in ontwikkeling zijn, kunnen interventies gedaan worden om hen maximaal te ondersteunen in het ontwikkelen van de vaardigheden die nodig zijn om taken uit te voeren en hierbij planmatig te werk te gaan. Onder de vorm van instructies, supervisie en aanmoedigingen leren leerkrachten deze vaardigheden aan. Deze ondersteuning wordt vervolgens geleidelijk aan achterwege gelaten tot de leerling in staat is deze zelfstandig uit te voeren.

Veel klassituaties kunnen een probleem vormen voor leerlingen met zwakke executieve functies⁵. De pedagogische maatregelen om de executieve functies ondersteunen kunnen zowel klassikaal als individueel worden toegepast⁶.

De belangrijkste vaardigheden waarmee een kind met ADHD blijft worstelen zijn: responsinhibitie, volgehouden aandacht, werkgeheugen, timemanagement, taakininitiatie en doelgericht gedrag. Andere executieve functies zijn mogelijk ook onderontwikkeld, maar deze cluster komt het meest voor.

---

⁴ Bijlage 14: STICORDI-maatregelen ADHD. Tal van praktijkvoorbeelden met onder meer begeleidingsplannen en draaiboeken, zowel voor basisonderwijs als secundair onderwijs zijn te vinden op <http://sticordibank.wikispaces.com/> en in fiche ADHD uit map Leerzorg: <http://www.letop.be/publicaties/sticordi-dko>

⁵ Bijlage 12: Executieve functies

⁶ Bijlage 13: Mogelijke interventies om de ontwikkeling van executieve functies te bevorderen en Dawson, P. en Guare, R., Executieve functies bij kinderen en adolescenten. Een praktische gids voor diagnostiek en interventie, Hogrefe, 2010, blz. 90-116

Voorbeeld Handelingsplan⁷:

Stap 1: Bepaal het doelgedrag

Executieve functie⁸: taakinitiatie, volgehouden aandacht, planning en timemanagement

Specifiek doelgedrag: Zeno maakt zijn huiswerk zonder eraan herinnerd te worden en hiervoor maakt hij een dagelijkse planning.

Stap 2: Interventie

Welke omgevingssteun of aanpassing wordt ingezet om het doel te bereiken?

Agenda, huiswerkplanner

Een volwassene moedigt aan om een huiswerkplan te maken en geeft de begintijd aan.

Welke specifieke vaardigheden worden aangeleerd, wie leert deze aan en welke procedure wordt gebruikt om de vaardigheden aan te leren?

Vaardigheden: een dagelijkse planning voor huiswerk maken en zich daaraan houden

Wie leert vaardigheden deze aan: ouder/leraar

Werkwijze:

1. afspraak regelen met leraar/ouder en Zeno om huiswerkproces uit te leggen
2. ze beslissen wanneer ze een plan moeten maken
3. volg planningsproces:
  - 'Laten we eens kijken wat je voor huiswerk hebt'.
  - Maak lijsten met huiswerkopdrachten.
  - Schat hoeveel tijd elke taak vergt.
  - Spreek een begintijd af voor elke taak.
  - Spreek af wanneer er gepauzeerd wordt of andere beloningen gegeven worden.
4. een volwassene geeft begintijd aan

Welke stimulansen worden ingezet om de leerling aan te moedigen de vaardigheden toe te passen/ te oefenen?

Pauzes tussen taken

Leuke spelactiviteit zodra huiswerk af is

Hoe wordt het resultaat gemeten?

Ouders berekenen het gemiddeld aantal herinneringen dat nodig is. Gebruik het volgend formulier en vul telkens het aantal in:

Datum:	Maandag	Dinsdag	Woensdag	Donderdag	Vrijdag	Weekend
Aantal opdrachten:						
Aantal voltooid:						
Aantal herinneringen*:						

Welke beloningen kunnen de leerling motiveren om de vaardigheden te oefenen

- de leerling krijgt onmiddellijk positieve feedback als hij zonder herinnering aan huiswerk begint
- het welbevinden van de leerling verhoogt na het goed uitvoeren van (tussenschappen van) het doelgedrag

⁷ Dawson P. en Guare R., Executieve functies bij kinderen en adolescenten. Een praktische gids voor diagnostiek en interventie, Hogrefe, 2010, blz. 52-55.

⁸ Zie Bijlage 12: Executieve functies

- **Toolkit⁹**

Om binnen de klas in het basisonderwijs aan gedragsveranderingen te werken kan onder andere gebruik gemaakt worden van de ADHD-Toolkit. Dit is een werkinstrument in spelvorm voor leerkrachten om leerlingen met ADHD doelgericht te begeleiden naar een meer adequaat gedrag. Bij het gebruik van de Toolkit worden de mogelijkheden tot gedragsverandering van de leerling getoetst en wordt kennis gemaakt met de grenzen van het haalbare. Zo wordt voor de leerkracht en de leerling duidelijk welk niveau van zelfstandigheid bereikt kan worden en vanaf wanneer daadwerkelijke hulp en compenseren nodig zijn. CLB en zorgteam werken samen om deze gedragsaanpak voor de leerling te concretiseren.

- **Coaching¹⁰**

Coaching wordt geadviseerd als strategie bij leerlingen met ADHD. De leerkracht zorgt ervoor dat de leerling zich op zijn taak concentreert en moedigt daarbij aan. Bij elke coachingsessie worden mondelinge/schriftelijke afspraken gemaakt betreffende de dagelijks te realiseren doelen.

Bijvoorbeeld:

Het heeft weinig zin om een leerling die veel moeite heeft met organiseren en plannen, te straffen wanneer hij zijn materialen een aantal keer niet bij heeft in de les. Het is beter om samen met hem na te gaan wat hij nodig heeft zodat hij de volgende keer zijn materialen wel bij heeft.

Indien coaching succesvol wil zijn dan moet de leerling gedurende het hele proces bereid zijn om actief mee te doen. In het verlengde daarvan betreft coaching een voortdurend samenwerkingsverband, dat de leerling aanmoedigt om beslissingen te nemen en keuzes te maken. De bedoeling is dat de leerling en de coach het proces samen aansturen, onafhankelijk van ouderlijk toezicht. Daardoor worden potentiële conflicten en kritiek met betrekking tot de prestaties van de leerling vermeden.

Het coachingproces begint met de aanname dat de leerling moeite heeft met het realiseren van een bepaald doel dat hij of een volwassene belangrijk vindt. Het proces bestaat uit twee stappen. Eerst kiest de leerling een doel waaraan hij wil werken. Dan bepaalt de leerling de taken die hij dagelijks zal moeten doen om het doel te kunnen bereiken.

- **Overgang naar het secundair onderwijs**

Veel meer dan op de basisschool wordt in het secundair onderwijs een beroep gedaan op de eigen verantwoordelijkheid van de leerling. Ze moeten zelf hun huiswerk plannen, zelfstandig opdrachten uitvoeren, naar ingewikkelde en soms

---

⁹ Danckaerts M. en Dewitte I., Toolkit, Spelenderwijs gedrag veranderen, UPC-KULeuven, i.s.m. de Koning Boudewijnstichting, Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, ISC, CLB Leuven, Centrum ZitStil en Die-'s-Lekti-kus, 2009 <http://www.uzleuven.be/adhd-toolkit>

¹⁰ Dawson P. en Guare R., Executieve functies bij kinderen en adolescenten. Een praktische gids voor diagnostiek en interventie, Hogrefe, 2010, blz. 141-153 Beschrijving van deze beide stappen en hoe coaching de ontwikkeling van executieve functies bevordert evenals coaching door medeleerlingen wordt uitgebreid omschreven.

lange instructies luisteren, hun werkstukken op tijd inleveren en hun schooltas voor de volgende dag op orde hebben. Bij de overgang naar het secundair onderwijs groeit dus vaak opnieuw de frustratie over de symptomen en wordt een tweede ‘acceptatieproces’ doorgemaakt. Het is aangewezen om tijdig voorbereidende gesprekken en contacten tussen de leerling, zijn ouders, de leerkracht van het zesde leerjaar en de nieuwe school op te starten. Tijdens deze gesprekken staat een handelingsgerichte aanpak voorop (wat helpt, ...). Bovendien is het zinvol om aan de leerling bij schoolverandering een overzicht of fiche mee te geven met de geboden zorg, succesvolle maatregelen en mogelijke aandachtspunten voor de nieuwe school. Voor de overgang van het lager naar het secundair onderwijs kan dit bijvoorbeeld via een Baso-Fiche. Voor een leerling met ADHD staan kernwoorden als structuur, duidelijkheid en vaste regels voorop¹¹. Dat kan ook als leerlingen met verschillende leraren te maken hebben. Leerkrachten in het secundair onderwijs mogen best een eigen aanpak hebben, maar ze moeten dan wel bij die aanpak blijven. Dat biedt duidelijkheid voor een leerling met ADHD.

1.1.2 Leerling en medeleerlingen

De leerling met aandachts- en werkhoudingsproblemen of een leerling met ADHD heeft het recht om zo goed mogelijk geïnformeerd en betrokken te worden over hoe de adviezen concreet omgezet worden in het handelen: Wat wordt er van mij verwacht wordt? Waarom? Wat gaat er gebeuren? Hoe gedraag ik mij?, ...

Psycho-educatie kan voor de leerling opgestart worden. Voor de leerling betekent psycho-educatie dat hij inzicht krijgt in zijn eigen functioneren (sterktes en zwaktes). Hij leert op die manier zijn beperkingen aanvaarden en begrijpen en leert vaardigheden om ermee om te gaan.

Medeleerlingen kunnen actief betrokken worden in de aanpak. Bijvoorbeeld door: niet te reageren op zijn taal of gedrag, mee te helpen door de leerling niet af te leiden, ...

Het is eveneens aangewezen om goed voorbereid¹² en met inspraak en toelating van alle betrokkenen aan de klas uit te leggen wat ADHD is en hoe dit zich manifesteert bij deze leerling en welke specifieke maatregelen deze leerling krijgt.

De medeleerlingen worden ervan bewust gemaakt dat een positieve, eerlijke omgang met de leerling van groot belang is en dat iedereen samen verantwoordelijk is voor een veilige en positieve leeromgeving.

Help- en ervaringsboeken voor kinderen en jongeren:

- ‘De ADHD survivalgids’, ‘Laat je niets wijsmaken’, ...¹³

---

¹¹ <http://www.jmouders.nl/Themais/School/ADHD-het-voortgezet-onderwijs.htm>

¹² Toestemming leerling – ouders, gepaste methodiek, gepaste les en inhoudelijke voorbereiding klasgesprekken follow-up

¹³ http://www.zitstil.be/shop?page=shop.browsecategory_id=5

- ‘Wacht even’ (een informatief boekje over ADHD, voornamelijk bij kinderen), ‘Stijn de Trein’ (een verhaal over ADHD voor kinderen zelf)¹⁴, ‘Er zit een leeuw in mij’, ...
- ‘Weet jij wat ADHD is?’ (informatie boekje over ADHD voor broers, zussen, vrienden, ... van een leerling met ADHD)¹⁵

1.1.3 Ouders

Ouder zijn van een kind met ADHD is een grote uitdaging. Dit kan moeilijk en belastend zijn. Ouders kunnen voor informatie, vorming, training en ondersteuning bij problemen binnen de opvoedingssituatie terecht bij een oudervereniging ADHD of een dienst voor opvoedingsondersteuning. Het helpt ouders en naaste betrokkenen om met een realistisch verwachtingspatroon en een positieve ingesteldheid hun kind te benaderen. Voor ouders van kinderen en adolescenten met ADHD is in Vlaanderen het expertisecentrum Zit Stil¹⁶ opgericht.

Op regionaal vlak kunnen nog andere diensten de ouders ondersteunen:

Centrum voor Geestelijke Gezondheid, STOP-project¹⁷, opvoedingswinkel, ...

Een educatief pakket¹⁸ werd ontwikkeld om vorming te geven aan allochtone ouders. Belangrijke onderdelen van dit pakket zijn verkrijgbaar in het Nederlands, Frans, Arabisch en Turks.

Ouders kunnen een gedragstherapeutische oudertraining¹⁹ volgen, individueel of in groep, gericht op het veranderen van het gedrag van het kind. Bij oudere kinderen gaat het meer om een effectievere communicatie en het beter leren oplossen van problemen²⁰.

Ouders kunnen hun kind aanmoedigen om te sporten en andere buitenschoolse activiteiten te volgen. Het kind moet zich kunnen ontspannen en vermaken. Prestaties en succes spelen hierbij geen rol. Sport en creatieve bezigheden bevorderen de ontplooiing en bieden mogelijke uitlaatkleppen voor het kind.

1.1.4 CLB

Het CLB-team ondersteunt de school door bijvoorbeeld:

- mee te werken bij het opstellen van het handelingsplan;

¹⁴ <http://www.balansdigitaal.nl/producten/webwinkel/?filter=51597encategorie=all>

¹⁵ http://www.abimo.net/educatieve_uitgaven/index.php?doelgroep=zorg-in-het-onderwijsenpct=93enct=128

¹⁶ www.zitstil.be

¹⁷ De Mey W., Messiaen V., Van Hulle N., Merlevede E. en Winters S., Samen sterker Terug Op Pad, een vroege interventie voor jonge kinderen met gedragsproblemen, Uitgeverij SWP, Amsterdam, 2005
 Website STOP-project: <http://www.stop4-7.be/>

¹⁸ Cuadros Perez R. en Bouckaert M, D.R.U.K. of A.D.H.D., een educatief pakket rond ADHD voor allochtone ouders, Acco, Leuven, 2009, voor onderdelen N/F/A/T, www.uitgeverijacco.be/drukofadhd, code ingeven

¹⁹ www.zitstil.be en www.sig-net.be, ook heel wat kinder- en jeugdpsychiatrische diensten bieden oudertrainingen aan

²⁰ Barkley R. en Murphy, K., Attention-deficit Hyperactivity Disorder, A clinical workbook, The Guilford Press, 2006.

- het zorgteam ideeën aan te reiken om positieve eigenschappen/vaardigheden/interesses te versterken;
- samen te werken met de school bij het uitproberen van bijvoorbeeld de ADHD-toolkit;
- bijkomende deskundigheid over ADHD te verwerven;
- informatie over ADHD te verstrekken aan de school;
- samen te werken met het schoolextern netwerk rond de school;
- ...

In de aanpak van werkhoudingsproblemen en ADHD kan de CLB-medewerker een kortdurende begeleiding opstarten ter ondersteuning van de aanpak van het zorgteam op school²¹ en de ouders thuis.

Deze kortdurende begeleiding kan bestaan uit psycho-educatie, psycho-sociale begeleiding²², praktische en emotionele ondersteuning door middel van counseling, sociale vaardigheidstraining, ...

Eveneens betreft de CLB-medewerker, in mate van het mogelijke, de ouders bij de begeleiding.

1.1.5 Samenwerken met externe partners

De school, CLB en ouders werken samen met externen. Zo krijgt men de nodige steun van mensen buiten de school. Externe deskundigen hebben een ondersteunende en inspirerende functie.

Onderzoek naar het effect van psychosociale interventies bij kinderen en jongeren met ADHD is beperkt beschikbaar en weinig overtuigend. Zo kon er geen voordeel worden vastgesteld van kindgerichte gedragstherapie ten opzichte van geen behandeling of gangbare zorgverstrekking. Gedragstherapie gericht op de ouders heeft wel een gunstig effect. Ook kan psychotherapie zinvol zijn in geval van comorbiditeit. Populaire dieettheorieën en -interventies zijn momenteel onvoldoende onderbouwd.

De evidentie voor het effect van medicamenteuze behandeling van kinderen met een formele diagnose van ADHD is een stuk sterker. Psychostimulantia zoals methylfenidaat²³ en atomoxetine²⁴ hebben bij een bewezen effect op de

²¹ De CLB-medewerker kan gebruikmaken van bestaande programma's zoals 'VRIENDEN'-programma²¹, Kids' Skills, Mission Impossible, ... Deze programma's worden beperkt in tijd en zijn gericht op het aanleren van vaardigheden, dus minder op het achterhalen van oorzaken en de verdieping daarvan.

²² Timbremont B. en De Visscher C., School en CLB werken samen aan welbevinden van leerlingen op school, Caleidoscoop, 23 (3), 2011

²³ Bekend onder merknamen Rilatine® en Concerta®. Voor Rilatine® is terugbetaling door het RIZIV voorzien na een diagnose van ADHD door een (kinder)psychiater, (kinder)neuroloog of een geneesheer specialist die een erkenning verworven heeft in de pediatrie neurologie. Bijkomende voorwaarden zijn dat de symptomen onvoldoende gecontroleerd zijn door aangepaste psychologische, educatieve en sociale maatregelen én dat de farmacologische behandeling deel is van een globaal behandelingsschema dat nog andere (psychologische, educatieve en sociale)

kernsymptomen, tenminste op korte termijn. Meer onderzoek naar de werkzaamheid op lange termijn is wenselijk. Andere geneesmiddelen zijn minder bestudeerd of hebben een ongunstiger bijwerkingenprofiel. De vraag blijft bij welke kinderen medicatie moet gegeven worden en welke²⁵.

Wanneer medicatie wordt opgestart is het essentieel dat het effect, zowel de verbetering als de eventuele nevenwerkingen, wordt opgemerkt en gerapporteerd aan de voorschrijver. Dit zowel door de ouders (thuiscontext) als door de leerkracht (schoolcontext). De termijn van evaluatie (bij opstart en tijdens behandeling) wordt bepaald door en afgesproken met de behandelende arts.

Externe deskundigen hebben een ondersteunende en inspirerende functie. Ze kunnen bijvoorbeeld een MDO of leerlingenoverleg bijwonen.

Externe deskundigen kunnen zijn:

- een diagnoseteam dat kan meewerken aan de handelingsplanning;
- het centrum voor kindergeneeskunde en gezinsondersteuning;
- een behandelende psychotherapeut²⁶;
- een revalidatiecentrum;
- een centrum geestelijke gezondheidszorg;
- een kinderpsychiater;
- oudergroepen;
- ...

Websites met relevante informatie over ADHD (ouderverenigingen, zelfhulpgroepen, ...) zijn (*update links juni 2017*):

- www.zitstil.be
- www.impulsenwoortblind.nl
- www.zorgzaamomgaan.be
- [Mijn Bijzonder Brein](http://www.mijnbijzonderbrein.nl) (meer info: <https://www.kbs-frb.be/nl/Virtual-Library/2004/294831>)
- www.letop.be
- www.balansdigitaal.nl
- www.zoalsik.be
- www.adhdwatnuweb.nl

---

maatregelen omvat Zie

http://www.riziv.fgov.be/inami_prd/ssp/cns2/pages/RefundingCondition.asp?qs_SpcCod=00499843&qs_SpcNam=RILATINE&qs_Chp=IV&qs_Prg=3130200

²⁴ Bekend onder merknaam Strattera®

²⁵ Folia Transparantiefiche ADHD, Zie http://www.bcfi.be/pdf/TFT/TN_ADHD_Lng.pdf en http://www.nji.nl/nji/dossierDownloads/WatWerkt_ADHD.pdf

²⁶ De psychotherapeut dient te beschikken over een diploma menswetenschappen (minstens niveau hoger onderwijs) en een diploma van een aanvullende en wetenschappelijk onderbouwde opleiding psychotherapie van minstens drie jaar georganiseerd door een door de overheid erkende onderwijsinstelling of door een vormingsinstelling die toegang geeft tot het lidmaatschap van een koepelvereniging voor psychotherapeuten in België, die psychotherapeuten verenigt van meer dan één onderwijs- of vormingsinstelling. Psychotherapeuten werkend binnen een multidisciplinaire setting of groepspraktijk verdienen de voorkeur.

1.2 Globale evaluatie en cyclisch verloop²⁷

De timing van deze evaluatie wordt sterk bepaald door de aard van de gekozen adviezen en de complexiteit van de problemen. De globale evaluatie vindt minstens één keer per schooljaar plaats.

De schoolinterne en externe interventies worden beoordeeld evenals de resultaten van het eerdere diagnostische traject. Het handelingsplan wordt op kortere tijd geëvalueerd.

De hardnekkigheid en/of ernst van de problematiek kunnen voor het CLB-team een signaal zijn dat het doet overwegen het HGD-traject terug op te starten en eventueel een of meerdere onderkennende en/of (comorbide) classificerende hypothes(e)s te heroverwegen.

---

²⁷ Zie Algemeen deel: Globale evaluatie en cyclisch verloop